

Resultaten ontwerpatelier watermolenlandschap Wolfswinkel

Resultaten van het projectonderdeel Ontwerpatelier | beekwerkplaats | startbijeenkomst
Landschapstriënnale fase 1. Concept.

Alleen voor intern gebruik

Molenstichting Noord-Brabant | Mei 2021

Watermolen bij Wolfswinkel, omstreeks 1920 (© BHIC); tegenwoordig is de molen verdwenen.

Vooraf

Aanleiding

In dit werkdocument zijn de resultaten opgenomen van het ontwerpatelier watermolenlandschap Wolfswinkel (fase 1). Het vond plaats op 26 april 2021 en was onderdeel van de Landschapstriënnale. In de Triënnale is samengewerkt met de Living Labs Brabantse Beken en Datascales.

Het ontwerpatelier Watermolenlandschap Wolfswinkel is onderdeel van het Erfgoed Deal project Watermolenlandschappen en klimaatadaptatie. Het onderzoekt in de praktijk hoe historische watermolenlandschappen ingezet kunnen worden om water in droge perioden vast te houden en te bergen bij afvoerpieken. Zo kunnen historische beeklandschappen bijdragen aan klimaatadaptatie. Dat gebeurt op drie Brabantse watermolenlocaties, met tal van ondersteunende kennisontwikkelings- en uitwisselingsactiviteiten. Een van die ondersteunende activiteiten was de organisatie van het ontwerpatelier Wolfswinkel. Kijk voor meer informatie op www.watermolenlandschappen.nl

Samenwerking

Bij de voorbereiding van het atelier is er vanuit het Erfgoed Deal-project *Watermolenlandschappen en Klimaatadaptatie* nauw samengewerkt met onder meer ARK Natuurontwikkeling, Staatsbosbeheer, de gemeenten Meierijstad en Son en Breugel, Waterschap De Dommel, Mozaïek Dommelvallei, experts, landschapsarchitecten en streekkenners. Het project is ondersteund en mede gefinancierd door de Erfgoed Deal, de provincie Noord-Brabant, De Hollandsche Molen, de STOWA, en waterschap de Dommel. Staatsbosbeheer, Mozaïek Dommelvallei en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed leverden belangrijke (inhoudelijke) bijdragen.

Herstel van het watermolenlandschap

Eeuwenlang stond er bij het Brabantse Wolfswinkel, tussen Son en St.-Oedenrode, een dubbele watermolen aan de Dommel. Het opgestuwde water vormde het landschap, de natuur en de bodem. De molen is al decennialang verdwenen, maar in het landschap is de oude molenplaats nog te herkennen. Ook de Dommel ligt er op verschillende plekken nog (bijna) net zo bij als een eeuw geleden, al is het wel een stuk droger geworden. Het herstellen van het oude watermolenlandschap kan bijdragen aan klimaatoplossingen en waardevolle natuur, én zorgen voor een kwaliteitsimpuls van de leefomgeving. In het ontwerpatelier is onderzocht hoe dit historische landschap daarvoor kan worden ingezet. Ten behoeve van het ontwerpatelier zijn twee historisch-landschappelijke verkenning uitgevoerd en is intensief overlegd met betrokken partijen over wensen en opgaven voor het gebied. Dit vormde de basis voor de inhoudelijke focus van het atelier.

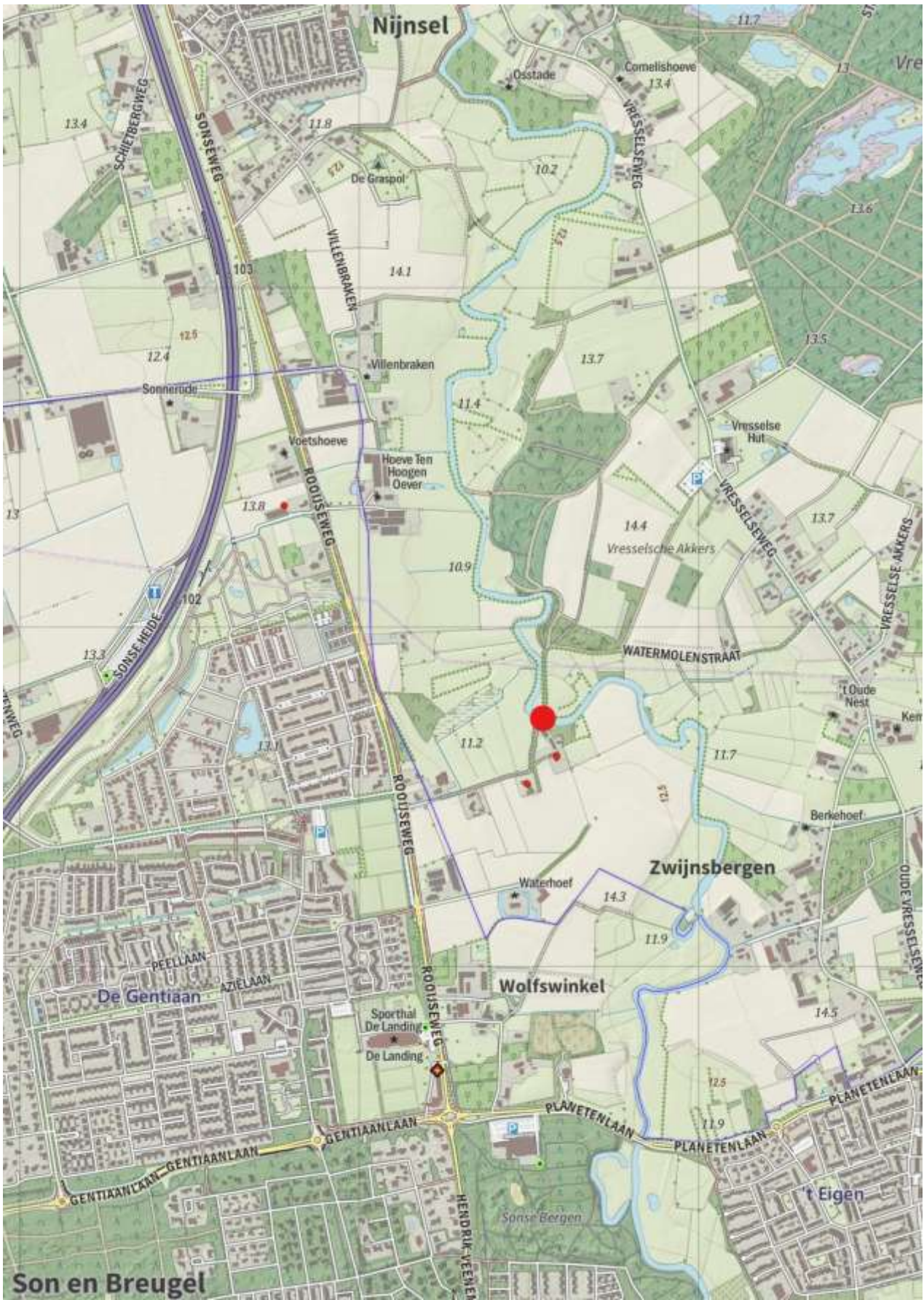
Tijdens het ontwerpatelier hebben vier subgroepen vier (toekomst)scenario's onderzocht. Deze toekomstscenario's sluiten aan op de inventarisatie van de beleidsopgaven van de partners in het gebied (zie kader):

- a. De natuurlijke Dommel
- b. De klimaatrobuuste Dommel
- c. De landschappelijke Dommel
- d. De stedelijke Dommel

Halverwege het ontwerpatelier zijn de tussenresultaten uitgewisseld, waarna aansprekende elementen overgenomen konden worden tot een 'totaal'-ontwerp. De resultaten zijn uitgewisseld en vormen input voor de (inhoudelijke) voorbereiding van de vervolgstappen. Samen met partners wordt bekeken hoe de resultaten benut kunnen worden in toekomstige inrichtingsplannen, onder meer op het gebied van natuurontwikkeling en waterbeheer. In dit document zijn de 'ruwe' resultaten van het ontwerpatelier vastgelegd.

Vervolg

De resultaten van het ontwerpatelier worden benut voor vervolgstappen (fase 2), die in overleg met de partners worden vormgegeven. Idee is om in het ontwerpplab van de TU/e en Mozaïek Dommelvallei (ook onderdeel van het Erfgoed Deal-project) voort te bouwen op de casus Wolfswinkel.

De ligging van het ontwerpgebied

Kader Inventarisatie ruimtelijke (beleid)opgaven

- ARK heeft (landbouw)gronden in het gebied aangekocht. ARK wil die gronden omzetten in natuur en bekijken hoe de inrichting kan aansluiten op het historische watermolenlandschap. Naast waardevolle natte beemden streeft ARK ook naar beekbegeleidende bosontwikkeling. Ook vanuit de provincie ligt er een behoorlijke opgave voor bosontwikkeling. Mogelijk kan bosontwikkeling worden ingezet om storende bebouwing in het gebied te maskeren.
- Staatsbosbeheer beheert grote delen van het Dommeldal. Nu is het beheer op verschillende plekken nog wat gefragmenteerd. De komende tijd wil SBB werken aan een visie voor het gehele Dommeldal, van globaal Geldrop tot Olland. Opgaven daarin is om te bepalen welk type natuur waar het beste past, ook gezien vanuit bosopgave, klimaatadaptatie, vernatting, cultuurlandschap, beleefbaarheid / zonerings / toegankelijkheid. Historisch watermolenlandschap kan daarin een belangrijke (inspirerende) rol spelen. Oude Dommeltakken herbergen (zeer) waardevolle natuurwaarden.
- Voor het waterschap is een belangrijke vraag waar je vanuit waterbeheer en klimaatadaptatie maatregelen moet nemen. Dat kan zeker ook om maatregelen in aanvoerende beektakken of sloten gaan, of om waterconservering op de flanken, zodat kwelstromen weer op gang komen. Ook is een belangrijke vraag waar vanuit klimaatadaptatie, beekherstel / meandering, vernatting, waterberging en natuurdoeltypen cruciale percelen liggen, die het mogelijk maken om je doelen te halen. Het waterschap koopt in principe zelf geen gronden; aankoop verloopt via het NNB en ARK. Beekbodemverhoging is een mogelijkheid om natuur- en waterdoelen te realiseren. Watermolenlandschap kan daar een rol in spelen.
- Gemeente Son en Breugel werkt aan de omgevingsvisie (nu ter inzage) en aan concrete inrichtingsmaatregelen bij de nieuwbouwwijk Sonniuspark (plan gereed, wachten op ontgrondingsvergunning). In groter ruimtelijk perspectief wil de gemeente Dommeldal verbinden met de groene gebieden aan de westkant, richting Het Groene Woud. Voor de locatie rond Wolfswinkel is de aansluiting van het park / uitloopgebied (en de verbinding naar het westen) een interessante opgave. Daarbij gaat het ook om waterberging / infiltratie van hemelwater / afkoppeling op de hoge delen van het beekdal (in het bebouwde gebied). Rond het kerkhof en het beoogde voedselbos heeft de gemeente nog vragen over open en besloten c.q. aanplant van bos op voormalige open akkers. Openheid, zichtlijnen, bosopgave.
- Gemeente Meierijstad heeft zeker meer naar het noorden (natuur)gronden in bezit. Als er uit het atelier goede plannen voor natuur- en landschapsversterking komen, kan de gemeente desgewenst budget reserveren, ook evt. voor aankoop van percelen. Bewonersbetrokkenheid is een belangrijk aandachtspunt. Concreet liggen er kansen voor het betrekken van de inwoners van buurschap Vressel. Prioriteit ligt op dit moment bij de (gemeentelijke) EVZ's. Corona heeft duidelijk gemaakt dat we ook op een andere manier met het gebruik van de groene ruimte kunnen omgaan, bijvoorbeeld via het creëren van beleefplekken en routes.

A. De Natuurlijke Dommel

Ontwerpatelier Wolfswinkel, 26 april 2021

Ger vd Oetelaar, Walter Schoenmakers, Piet van de Munkhof, Deborah Lambert, Hans Bleumink

a. Vernatting van het gebied lijkt vanuit natuuroogpunt aantrekkelijk

- Vernatting van het watermolenlandschap (waarbij wordt voortgebouwd op het historische watermolenlandschap) kan door beekbodemverhoging of het aanbrengen van een drempel op de plek van de oude stuw, of daar in de buurt. Het direct achterliggende terrein wordt dan aanzienlijk natter, zoals ook op de kaart van Hans de Mars al zichtbaar werd. Dit gebied is nu grotendeels in handen van ARK en SBB.
- Nu wordt dit gebied nog doorkruist door een grote A-waterloop, die vanaf de oostflank afwatert. Dit heeft een groot effect op de kwel in het gebied. Onderzocht moet worden in hoeverre deze waterloop aangepast of verlegd kan worden. Bovenstrooms zal landbouwkundige afwatering nodig blijven, maar de vraag is of dit nog zo diep moet zijn.
- Qua type natuur kan in dit gebied (oostzijde Dommel) gedacht worden aan nat broekbos of aan kleine natte percelen, met herstel van historische singelstructuren van vermoedelijk wilg of els.
- Hoe hoog het water opgezet kan worden, is afhankelijk van de effecten op andere percelen, die nog niet gebruikt worden als natuur, maar wel beïnvloed worden. Herstel van het oorspronkelijk molenpeil lijkt niet aan de orde, maar verhoging met een tot enkele decimeters is mogelijk haalbaar.
- Een vaste structuur, die niet regelbaar is (bijvoorbeeld vernauwing van de oevers), zal voor perioden met hoge afvoeren te veel problemen opleveren. Een drempel lijkt dan beter op zijn plaats, zeker in combinatie met een 'nevengemaal': herstel van de historische molenarm.
- Vervolgvrage: hoe hoog kan het water (op termijn) opgestuwd worden vanuit ander gebruik bezien, en vanuit verdroging / natuurherstel bezien?

b. Herstel / uitgraven molenarm

- Nevengemaalen / beekarmen kunnen ecologisch zeer waardevol zijn, als de milieukwaliteit op orde is. In bestaande oude Dommeltakken heeft SBB hoge natuurwaarden aangetroffen.
- Het herstel van de oude molentak van Wolfswinkel kan landschappelijk en ecologische kwaliteit toevoegen, en kan ook een bijdrage leveren aan de beleefbaarheid. Ook kan het een oplossing zijn voor de regulering van hoogwaters.
- Er zijn ten minste twee belangrijke overwegingen. A) Vaak zijn molen- en beektakken gedempt met afval. Afgraven is dan heel duur. Ook in zijn algemeenheid is de waterbodemkwaliteit van de Dommel historisch slecht. Hergebruik van grond kan dan niet, zodat grond afgevoerd moet worden en de kosten heel erg hoog worden. B) De Dommel is de afgelopen decennia ingesleten. De beekbodem is verlaagd. Aantakken van oude meanders lukt dan niet, omdat de beekbodems daar te hoog liggen. Dus bij uitgraven van de oude molentak moet je vermoedelijk dieper graven dan tot de oorspronkelijk bodem.
- Vervolgvrage: Onderzoek naar mogelijkheden van herstel molentak is aan te bevelen.

c. Inzet kleinschalige bebouwing / singelstructuren voor bosopgave en landschapsversterking

- Nu worden uitzichten op verschillende plekken verstoord door bebouwing. Door het herstel van historische landschapselementen kan dit deels worden opgelost. Dat hoeft niet per se op historische locaties te zijn. Maar uitgaan van de historische kavelstructuur is interessant. In het verleden was het Dommeldal meer besloten en beplant met bomen. Wel is een goede afweging van open- en geslotenheid van belang.
- Staatsbosbeheer moet ook in het Dommeldal werken aan de bosopgave / bosstrategie. SBB is nog in gesprek met de provincie of dit ook via lijnelementen gerealiseerd kan worden, of alleen vlaksgewijs. Dat vraagt ook om goede ontwerpkeuzes (waar zijn meer gesloten beekbegeleidende bossen passend, en waar zijn meer singelachtige oplossingen passend).
- Vervolgvrage: ontwerp onderzoek naar inzet singels en bosjes in landschappelijke versterking.

d. Aansluiten op natuurgebied oostzijde

- De overgang van hoger gelegen natuurgebieden naar het Dommeldal zijn ecologisch, landschappelijk en recreatief van groot belang, maar zijn nu slecht ontwikkeld. ARK heeft een akkercomplex tussen Vressel en Dommel aangekocht, dat een belangrijke schakel in die verbinding kan zijn. Daarvoor zijn echter aanvullende aankopen nodig.
- Vervolgonderzoek: bredere verkenning ecologische verbindingen hogere delen / flanken met Dommeldal.

e. Steilranden

- Veel steilranden zijn vaak verdwenen doordat de eigendomsgrenzen niet meer op de steilrand lagen, maar van de hogere gebieden naar het beekdal gingen lopen, mogelijk als gevolg van de ruilverkaveling. Boeren zijn die percelen toen als 1 geheel gaan beheren en bewerken, waardoor de steilranden zijn vervlakt.
- Vraag is of je die steilranden weer zou moeten herstellen. Dat zou kunnen door de geëgaliseerde grond (die nu vermoedelijk deels in het oude beekdal terecht is gekomen, bovenop de oude beekdalgronden), weer terug te schuiven naar de oorspronkelijk hoger gelegen akkergronden. Voordeel is dan dat je een groter oppervlak met lage beekdalgronden krijgt, met meer ruimte voor natte natuur, en meer ruimte voor waterberging. Ook de landschappelijke structuur wordt zo weer beter beleefbaar gemaakt. Als de egalisatie 'netjes' heeft plaatsgevonden kan het zijn dat de oude beekdalbodem er nog 'onaangetast' onder ligt. Maar mogelijk is dat niet geval, is er sprake van vervuiling, ophoging, dumping van afval etc., waardoor herstel heel duur is. Ook kan zo'n herstelgreep vanuit archeologie mogelijk veel extra onderzoek vragen.
- Alternatief kan zijn om de steilranden landschappelijk te versterken, bijvoorbeeld door er een slootje langs te graven, die materiaal te gebruiken voor een licht ophoging aan de flankzijde, en door beplanting.
- Vervolgonderzoek: welke mogelijkheden zijn er voor versterking van de steilrandstructuur, en waar zou dat het beste passen of kunnen.

f. Toegankelijkheid

- Het beekdal is nu (mede door grondbezit) lopend lastig toegankelijk en beleefbaar, zeker aan de oostkant. Onderzocht moet worden hoe dat beter kan, uiteraard rekening houdend met ecologische waarden. Idee was om daarvoor een bruggetje of doorwaadbare plaats aan te leggen. In andere groepen is breder nagedacht over toegankelijkheid,

g. Insnijden Dommeldal

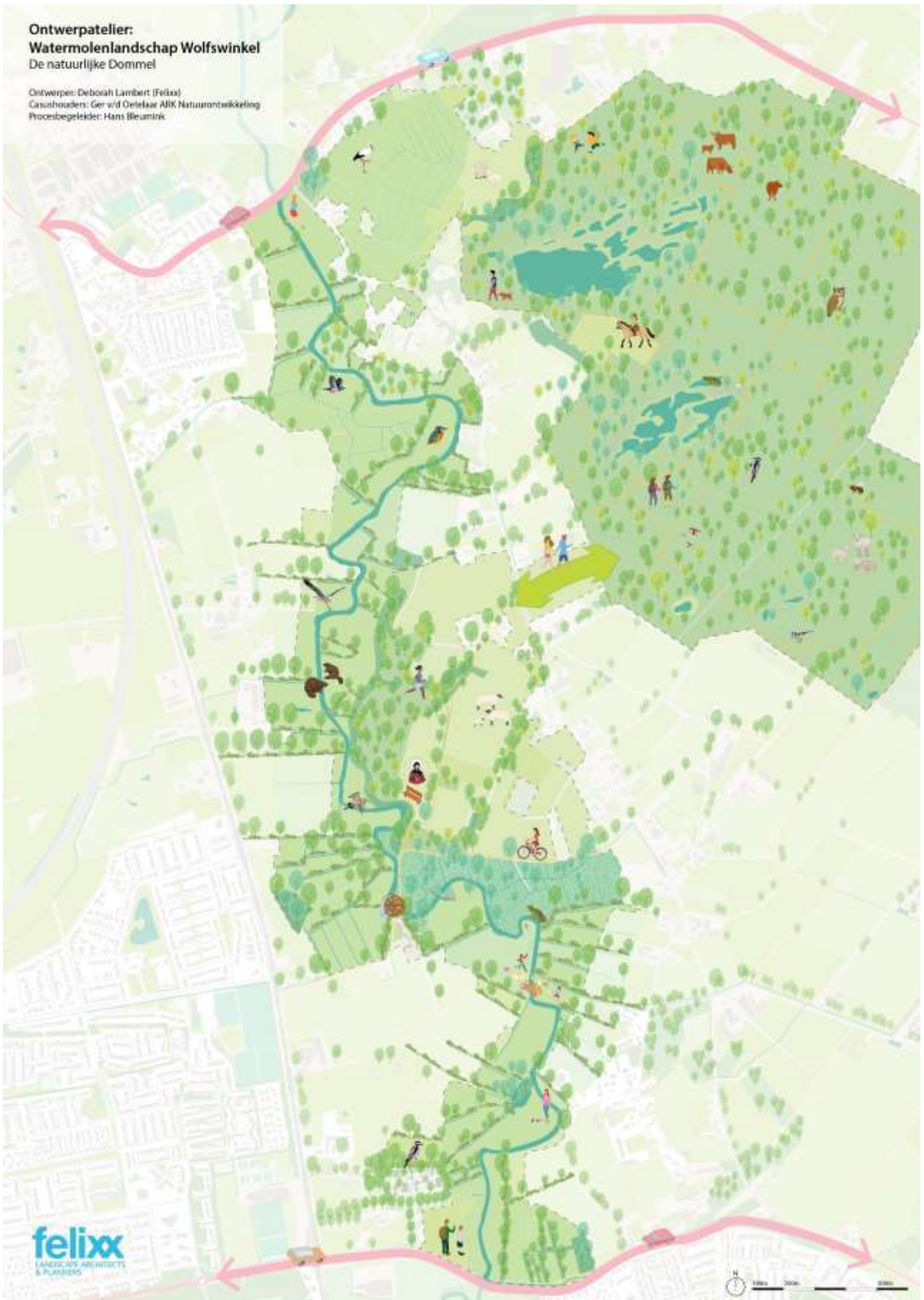
- Het lijkt erop dat het Dommeldal zich de afgelopen decennia weer heeft ingesneden in de afzettingen, en dat de bodem van de beek dus dieper komt te liggen, met meer drainerende werking. Dit zal met name spelen op plekken waar stuwen (molens) zijn verdwenen. Interessante onderzoeksvraag. Drempels op historische plekken (wellicht samen met zandsuppletie?) kunnen dan helpen om dat proces tegen te gaan.

h. Verhalen en beleefbaarheid

- Zo'n gebied is niet alleen natuur en landschap, het gaat ook over verhalen. Odaberg is geologisch en aardkundig interessant, maar ook het verhaal van St. Oda is van groot belang. Net als militair grafveld WOII.

Ontwerpatelier:
Watermolenlandschap Wolfswinkel
De natuurlijke Dommel

Ontwerpen: Deborah Lambert (Felix)
Casushouders: Ger v/d Oetelaar AIK Natuurontwikkeling
Procesbegeleider: Hans Bleumink

Ontwerpschets Natuurlijke Dommel

B. De Klimaatrobuuste Dommel

Deelnemers: Jose Vorstermans, Mirja Kits (Ws de Dommel), Ellen Vreenegoor (RCE), Clements Kerstholt (Gem Meerijstad) Hans de Mars (RHDHV – verslag)

Centrale vraag: Biedt historisch molenlandschap inspiratie / mogelijkheden voor (ontwikkeling van) klimaatrobuust beekdal?

Ontwerpronde 1

Sensibilisatie/Inventarisatie:

- Systeemen denken; wees bewust van de plaats locatie binnen het totaal van hele stroomgebied – waarvandaan (hoeveel) komt het water
- Bijzonder beekdal (diepe ligging markante, scherpe overgangen) - herkenbaar
- “Dinkel-achtige” kwaliteit !
- Molensysteem als hulpmiddel/inspiratiebron: Bodemophoging/drempel – tot waar kan het.
- Betrek ook bredere historische setting/ensemble, bijv. Waterhoef/Vresselse akkers. Verkaveling/Voorden (deels nog steeds herkenbaar)

Berging op maaiveld (overstromen): gestuurd met kades (denken we niet direct aan) of natuurlijk, niet bekaad : Welke (historische) situatie wordt gematched: Eens per 5 jaar of eens per 100 jaar?

- Water ook conserveren op de dalflanken en buiten het dal (infiltratie ter plaatse)
- Duurzamer landgebruik – natuurherstel + klimaatbestendige landbouw (extra org stof). Dan wel nader definiëren wat klimaatbestendige landbouw in beekdal is.
- Toekomst(klimaat)gericht waterbeheer / Bijstelling best. Landbouwproktijken: Windbrekers - verminderen verdamping maar ook biodiversiteit-corridors) “Nieuwe, klimaatadaptieve ruilverkaveling – klimaat/water
- Waterbodemonreiniging bovenstrooms van Son & Breugel is opgelost. Nieuwe of te herstellen elementen/structuren mogelijk wel vervuilingrisico.
- Mogelijk ook oude vuilstorten in oude beekmeanders (bij molen?); Afvalwater Rendak-slachterij - niet meer lozen in dalvalkte
- Aansluiting zoeken bij lopende gebiedsprocessen (Meerij/ Mozaïek Dommelvallei) kansen qua inhoud en proces.
- Zeer interessante zuidrand van de Gem Meerijstad); kenbaar maken van die locatie

1. Systeemanalyse (historisch/actueel), functies/wensen
2. Brainstormsessie: hoe en waar, kwetsbare plekken/waarden - slim combineren

Intermezzo: Gluren bij de burens

Accenten uit pitches/reacties die wellicht van toepassing zijn op verdere ontwerp:

- Cultuurhistorische landschap nog steeds goed herkenbaar: Herstel – geen Proces-natuur.
- Natte teelten en houtwallen (als remmingswerken bij hoogwater) op de dalvlakte
- Div. meekoppel-kansen vanuit aankleding landschap en recreatie (centrum rust; periferie drukker)
- Bosaanplant (zoekgebied Bos-strategie Prov. Nbr) - inzetten om verrommelde dalflanken te versluieren.
- Kernkwaliteiten: rust/rustiek/ coulissen -wens te behouden/herstellen; Niet doodknuffelen.
- Wateropgaven: Afkoppelen bebouwing t.b.v. vertragen afvoer en vernatten dalvlakte;

Ontwerpronde 2

Verdere invulling klimaatrobuust beekdal:

- Ophogen beekbodem-beekpeil / drempel thv molen (= ca 33% herstel v h. historisch peil)
- Open graven molentakken/afgesnoerde beekarmen (risico op vervuiling) - waterverdeling;
- Ontwaterinstructuur dalvalkte vergaand reduceren:

- Van buiten dal komend water zoekt zelf vertraagd zijn weg door de dalvalkte – evt gebruik makend van aanwezige laagten of te accentueren laagten al of niet aansluitend op nog bestaande afgesneden meanders
- ‘Bergend’ – en ‘stroomvoerend’ winterbed
- Vereiste Rendak-lozing opgeheven
- Behoud/herstel scherpe overgangen (verwijderen ophoging/egalisatie (= verruimen dalvlakte/waterberging: ‘Dinkel-kwaliteit’)
- Herstel verkavelingstructuren op dalvlakte mede als remmingswerk
- Aanplant bossen tegen dalflank thv van agro-industriële complexen – openheid dalvalkte behouden.
- Afkoppelen bebouwing, (+Rendak); Vernetting hogerop; water vasthouden – infiltratie overtollig water in laagten(“vloeiveide’): Herstel (landschappelijk) met Waterhoef.
- (Lokaal archeologische waarden aanwezig)

① Naaldbos omvormen naar gemengd loofbos met strooiselrijken/waterbufferende soorten
Verbeterd de bodem en mineralenbalans, beter bestand tegen verdroging, vergroot biodiversiteit

② Sloten afdammen en verontdiepen, waterpeilen omhoog brengen
Vasthouden van water op hoger gelegen gronden

③ Introduceren strokenteelt en houtwallen op akkers
Stimuleren betere bodemstructuur, tegengaan verdroging van de akkers door het breken van de wind met de houtwallen. Vergroot biodiversiteit. Aanleiding tot fijnmaziger recreatief netwerk.

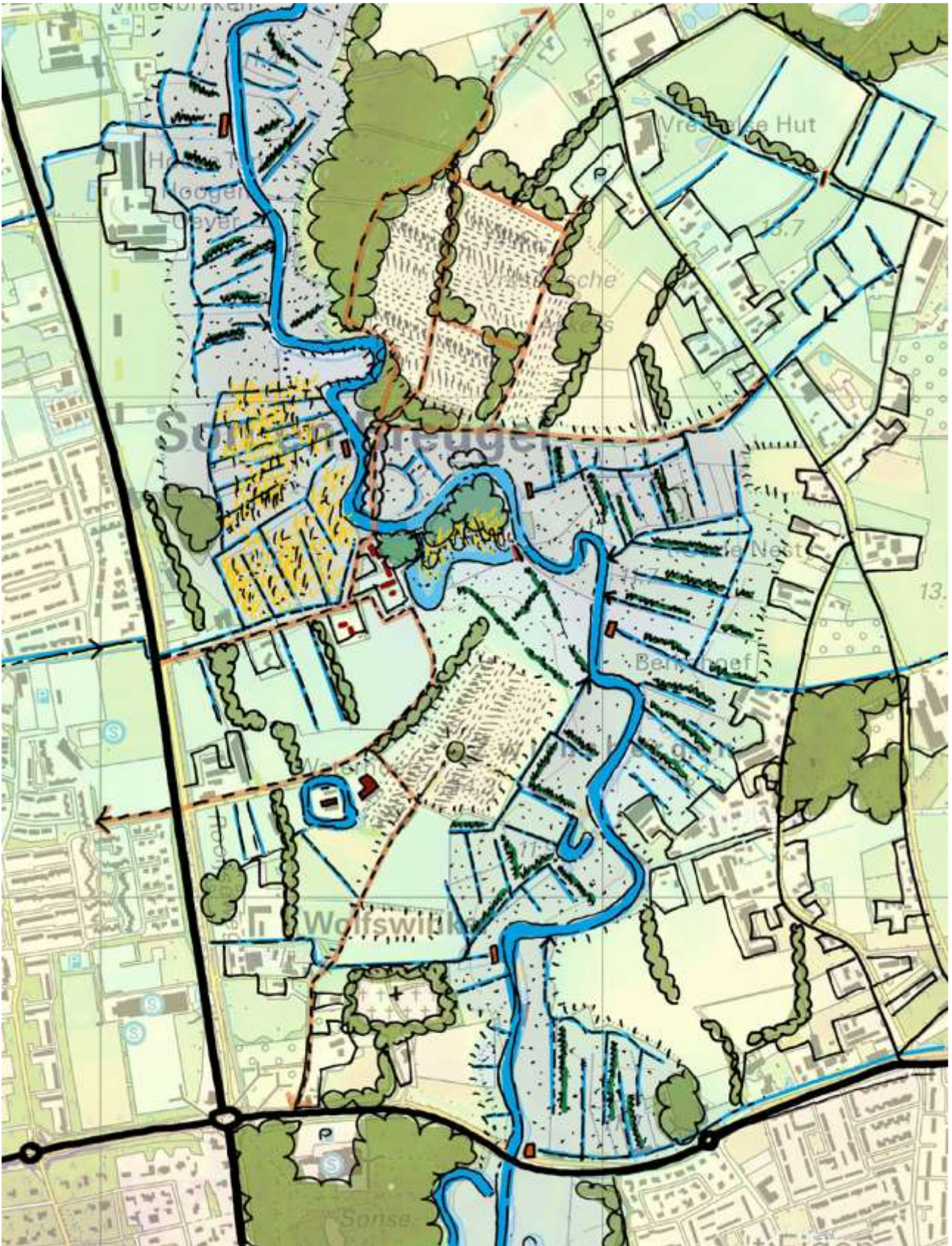
④ Waterberging zoals vloeivelden in combinatie met helofytenfilter
Vertragen van waterafvoer, zuiveren van hemelwater Son, historische verkaveling weer beleefbaar maken

⑤ Waterberging of vertragen afvoer door water via ‘slotenstelsel’ te loodsen zoals vloeivelden in combinatie met hooilandjes en/of natte teelten met struweelrandbeplanting
Infiltreren en/of vertragen van waterafvoer, historische verkaveling weer beleefbaar maken, vergroten biodiversiteit

⑥ Verdwenen ‘molenarm’ inzetten bij hoogwater als extra waterbuffer. ‘Eiland’ voorzien van broekbos.
Waterbuffer bij hoogwater, beleefbaar maken historische molenlandschap

⑦ Hoofdwatergangen afdammen en via ‘slotenstelsel’ het water infiltreren en/of vertraagd afvoeren in combinatie met watergerelateerde teelten, hooilandjes met struweelrandbeplanting
Infiltreren en/of vertragen van waterafvoer, historische verkaveling weer beleefbaar maken, vergroten biodiversiteit

⑧ Meekoppelkans om routenetwerk beter aan te sluiten op bebouwde kernen en grotere bestaande parkeerplaatsen

Klimaatrobuuste Dommel (Verhoeven De Ruiter)

C. De landschappelijke Dommel

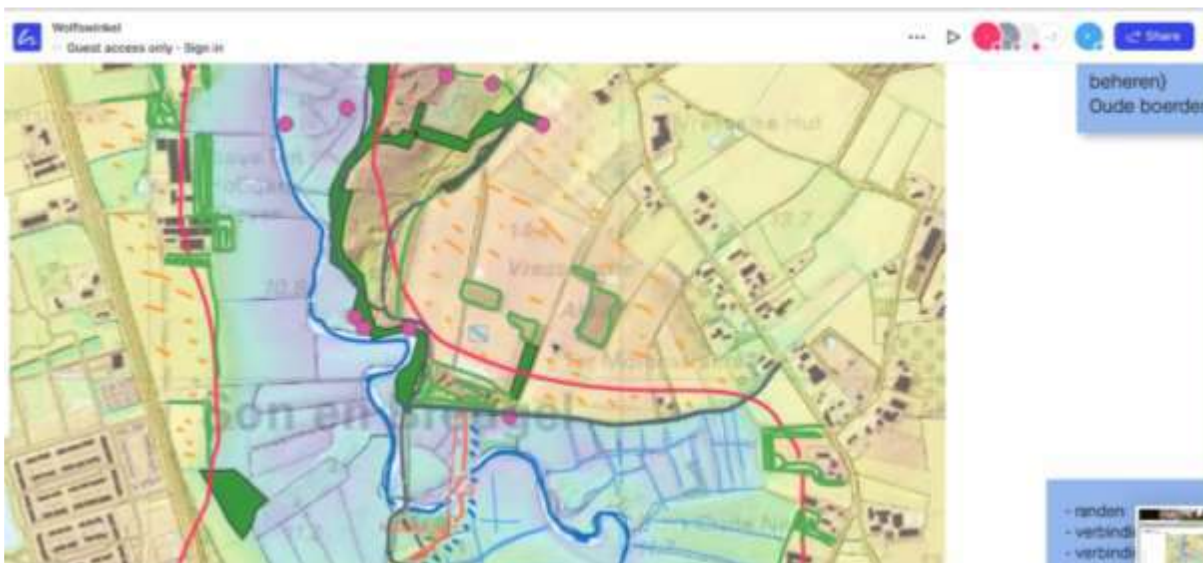
Elka Vuteva (Grenspark Grootte Heide), Henk Buijks (Vroeger streekarchivaris NO-Brabant, nu Roois Cultureel Erfgoed), Frank Molenaar (Geocache), Leo Endedijk (De Hollandse Molen), Marius Monen (TU-Eindhoven, na pauze), Jan Janse (Staatsbosbeheer), Peter Hermens (Werkend Landschap), Jan Neeffjes (Overland, verslag).

a. Versterking randen van het beekdal

We kiezen ervoor de beekdalranden weer zichtbaar te maken met beplanting en plaatselijk ook met bosstroken. Dat accentueert het landschap van het dal en verbergt minder mooie bebouwing. Het dal wordt weer meer een landschappelijke eenheid. Ook in de historische situatie lagen hier houtwallen en bosstroken. Als er ontwikkelingen zijn, dan steeds de oude beekdalgrens als een natuurlijke begrenzing van deze ontwikkelingen aanhouden.

Discussiepunten:

- Nadeel zou kunnen zijn dat uitzicht op het dal vanaf de omliggende wegen vermindert, maar het zorgt ook voor plotselinge verrassingen als je het dal vanaf de hogere gronden nadert.
- Plaatselijk kan ook worden gedacht om de steilrand te herstellen, door daar waar het vroegere dal is dichtgeschoven grond af te graven en dit weer op hogere akkers aan te brengen. We zien dit niet als een must voor alle dalranden.
- We hebben de mogelijkheid besproken om een wandelpad op de weer zichtbaar gemaakte dalrand te leggen, maar hebben geoordeeld dat dat niet nodig is. Niet overal hoeven wandelpaden te liggen. Het concept zoals hieronder uitgelegd geeft voldoende mogelijkheden en zorgt ervoor dat het dal steeds vanaf de randen wordt benaderd en dan een onverwachts en verrassend uitzicht biedt.

Screenshot schetskaart van het centrale deel van het studiegebied

b. Omliggende akkers: Vessel als voorbeeld

We planten bos of houtwallen op akkers, waar dat nodig is om uitzicht op minder mooie bebouwing buiten het dal te verbergen.

Discussiepunten:

- Nieuwe houtwallen binnen de akkercomplexen zijn geen must. Waar geen camouflerende beplanting nodig is, kan een akker ook open blijven.
- We hebben de mogelijkheid besproken om grotere akkers in zijn geheel met bos te beplanten, maar neigen toch tot randen en houtwallen op de akkers

c. Verbinden watermolen met Waterhoef

De plek van de watermolen en het omgrachte Waterhoef, de plek van het vroegere kasteel hoorden ooit bij elkaar als twee onderdelen van hetzelfde bezitscomplex. Tot recent waren deze plekken met een pad verbonden (staat nog als zodanig aangegeven in Google Maps), maar dit pad is opgeheven op verzoek van de huidige bewoners van het huis bij de vroegere watermolen. We herstellen dit wandelpad en maken die oude relatie zo weer zichtbaar. De mooie populierenlaan langs Waterhoef krijgt zo weer een functie.

Discussiepunten

- Waarschijnlijk zullen de bewoners niet meer toestaan dat het pad over hun erf loopt, maar het kan evt. worden omgelegd.

d. Recreatieve wandelroute

We hebben in ontwerpschets een aanzet gemaakt voor een recreatieve wandelroute, die past binnen de grotere structuur van wandelroutes langs beken en watermolens. De bovengenoemde verbinding watermolen - Waterhoef is een schakel in de route. Ook verder noordelijk is een doorgaand wandelpad (enkele decennia geleden) opgeheven (Villenbraken). We herstellen deze paden of leggen nieuwe aan, waarbij we medewerking van eigenaren vragen, volgens het concept van de klompenpaden. De route gaat er van uit dat voorkomen wordt dat de wandelaar aan de westkant steeds terug moet naar de grote weg. De route ligt voor een vrij groot deel op hogere delen, maar komt geregeld bij het beekdal. Hier en daar wordt gebruik gemaakt van bestaande oversteekjes. In het noorden ligt een doodlopend pad langs de Dommel. Deze wordt opgenomen in de route, maar mag doodlopend blijven. Op het eind kan een uitzichtspunt komen. Verder zijn er geen paden langs de Dommel.

e. Opgaande begroeiing in het beekdal

De opgaande begroeiing op verschillende perceelsgrenzen in het beekdal kan worden hersteld in de vorm van singels. Plaatselijk zou broekbos kunnen ontstaan op de permanent natte percelen. De locaties van beide vormen van opgaand hout wordt gekozen op basis van de mogelijk camouflerende werking.

f. Waterstuwing

We gaan er van uit dat met een dam weer water zal worden gestuwd, juist in de zomer. Op historische kaarten wordt niet geheel duidelijk waar de dam lag die het dal afsloot. Hij moet vanaf de watermolen naar het oosten hebben gelopen en vervolgens mogelijk naar het noorden zijn afgebogen.

Discussiepunten:

- In het beekdal is geen bebouwing en de omliggende gronden liggen hoger. De meeste laaggelegen gronden hebben al een natuurbestemming. Daar zal opstuwing niet zo'n probleem vormen. Voor de geëgaliseerde akkers die tot in het beekdal lopen en voor de beekdalpercelen die als akker in gebruik zijn, kan waterstuwing wel een probleem zijn.
- Hier staat tegenover dat voor veel van de hoger gelegen gronden opstuwing in de zomer juist kan helpen tegen verdroging.

g. Minder uitgewerkte, nader te onderzoeken punten

- Wellicht de plek van de watermolen, de stuw of de dam zichtbaar maken in het landschap.
- De bebouwing in de buurtschappen langs het beekdal is niet alleen maar verstorend. Hier en daar is historische bebouwing, die soms ook een relatie kan hebben met het beekdal. Te onderzoeken is of zo'n relatie weer zichtbaar te maken is.
- Oversteekpunten of voordes werden in Meierij vaak aangeduid als waaistap (correct gespeld?). Henk Buijks is deze benaming echter nog niet tegengekomen in de archieven. Zou kunnen samenhangen met de aard van de oversteken hier.
- De locatie van de vroegere stuw is zichtbaar op de eerste kadasterkaart (downloadbaar op site RCE).
- Er zijn archiefstukken over het opkopen van de stuwrechten door het waterschap. Wellicht staan daar dingen in over hoe ze stuw hebben geslecht en andere maatregelen in die tijd.

D. De stedelijke Dommel

Stad en land / intensief en extensief / rust en drukte

Deelnemers: André Houtman (ontwerper/ landschapsarchitect), Linda Maasen (gemeente Son en Breugel), Marja van Heijst (gemeente Meierijstad), Anne Van Kuijk (inwoner Meierijstad / provincie Noord-Brabant), Henri Mulder (Kadaster/ datascares), Marcel Musch (TU/e, architectuur en stedenbouw), Wim Haarmann (Provincie Noord-Brabant), Riet Meijer (de Molenstichting Noord-Brabant).

Verkenning opgaven

- Biedt het historische (water)molenlandschap aanknopingspunten?
- Deze sessie is meer ingestoken vanuit de huidige bebouwing en de bewoners die op de hogere delen wonen. Nieuwbouwwijk Sonniuspark, buurschap Zwijnsbergen (Son en Breugel), buurschap Vressel (Meierijstad).
- Groene long in verstedelijk gebied.
- Burgerparticipatie, landschapsversterking.
- Opgaven: verstedelijking, toegankelijkheid, routes. Drukke versus rust. Zonering? Hoe verbind je het stedelijk landschap (park, uitloopegebied) met het watermolenlandschap? Waar kan je het eea versterken of toegankelijk maken? EVZ's, zandpaden, afkoppeling hemelwater. Erfbeplanting, ruimtelijke kwaliteit. Landschapselementen. Oude open akkers open laten of bebossen? Wat te doen met prominente aanwezigheid van bebouwing?
- Omgevingsvisie; overgang bebouwd gebied / Dommeldal; intensief / extensief gebruik recreatie; inrichting nieuw park Noordkant Sonniuswijk; inrichting door Ark, aanplant bos en aanleg voedselbos; beleving: beleving: verstoring door bebouwing; meer mogelijkheden wandelen en fietsen; beleving: meenemen van voormalige begraafplaats Wolfswinkel WOII.

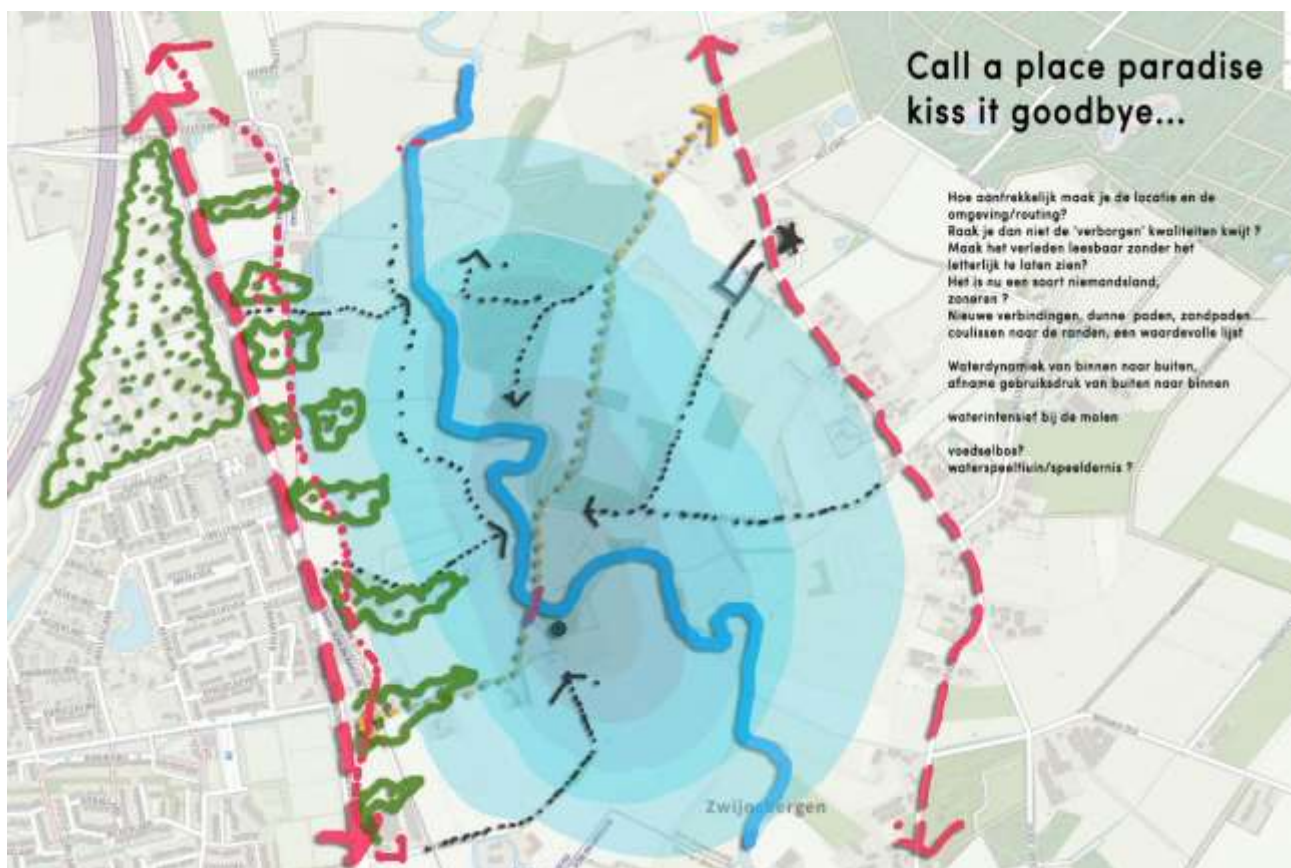
Verkenning kwaliteiten

Noord-zuidlijnen zijn dominant. Er zijn duidelijk minder oost-westlijnen. De watermolen / watermolenlandchape speelt nauwelijks een rol. Prachtig dal, op een aantal plekken nog gave steilranden die verdiepte dalvlakte accentueren. Hier en daar nog restanten van houtwallen. Odaberg met oude karsporen en diepe insnijdingen door beek trekt wel fietsers en een enkele automobilist. Vanuit beek zijn verstoringen in landschap zichtbaar. Vresselse hut als uitvalsbasis; nieuw park.

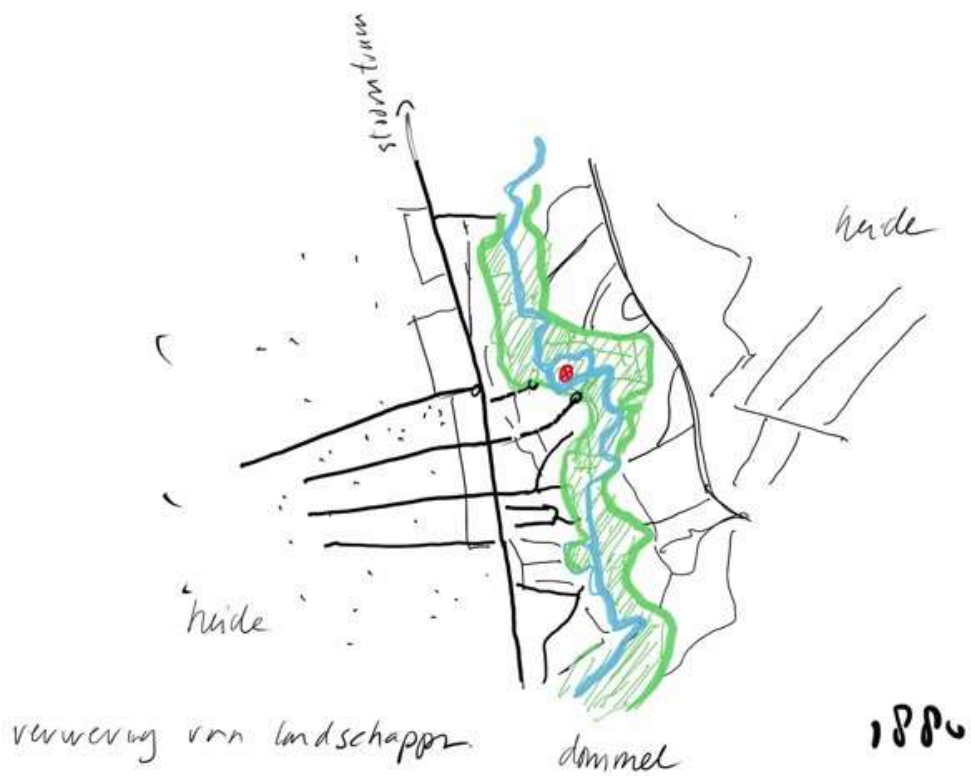
Samenvatting

- Bij de verdwenen water molen van Wolfswinkel leidt het vernatten van het watermolenlandschap tot de mogelijkheid om terug te gaan naar het oorspronkelijk grondgebruik bij watermolenlandschappen waardoor het watermolenlandschap beter beleefbaar is. Het gaat om vochtige hooilanden, zeggenmoerassen en broekbossen. Het vernatten heeft effect op een deel van het oorspronkelijke watermolenlandschap waar nu vaak al NNB-gronden liggen.
- Het herstel (of het zichtbaar maken) van het voormalige molenwiel en de aftakking naar de molen zorgt dat meer water vastgehouden kan worden en het watermolenlandschap ter plekke van de voormalige molen beleefbaar wordt.
- Het herstelde watermolenlandschap zelf kan zich zo laten 'lezen'; het vertelt zelf het verhaal. Een beetje mysterieus... wat zou hier geweest zijn?
- Tot nu toe zijn Noord-zuidlijnen dominant. Oost-west verbinding voor wandelaars versterken door herstel van oude zandpaden voor wandelaars. Vanuit Vresselse hut; indien mogelijk door doortrekken wandelpad vanuit Waterhoef naar Wolfswinkel en herstel van andere zandpaden waardoor 'wandelrondjes' ontstaan.
- Oost-westlijnen lopen verder dan flanken van het landschap. Vanuit westen oude heidegronden / bos. (Inbreng Marcel Musch: hij heeft een kaartje). Vanuit oosten: Vressels bos. Beleefbaar maken.
- Grenzen aantrekkelijk maken. De fraaie steilranden zijn deels intact. Op andere plekken staan met name de randen onder druk en verrommelen.
- Dynamisch beleefbaar maken door bijvoorbeeld tijdelijk onbegaanbare wandelpaden bij overstromingen bij hoogwaterpieken.

- *'Call a place paradise and kiss it goodbye'*: het Watermolenlandschap van Wolfswinkel het minst intensief beleefbaar maken. Naar de randen (Sonniuswijk / nieuw park / Vressel / Zwijnsbergen) toe steeds intensiever. Cirkels van heel extensief naar intensief. Zo bescherm je de kwetsbaarste delen maar zijn ze toch voor wandelaars beleefbaar. De traagheid van het gebied / het gevoel van No Man's land. Extensief bij natuurpoorten en het nieuwe park. Daar kan een water / energiespeelplaats voor inhoudelijke verbinding met Wolfswinkel zorgen. Ook voedsel- en speelbos.
- Er is historisch één oversteekplaats. Dat is de verbinding vanuit Nijnselseweg naar Vresselseweg. Het is grotendeels een zandpad. Autoluw houden en niet meerder oversteekplaatsen creëren in dit kwetsbare gebied.
- Wolfswinkel: vernatten watermolenlandschap door schotbalken. Herstel omleiding / wiel watermolenlandschap. Vernatting beekdal; streven naar oorspronkelijk gebruik zoals hooilanden, broekbosjes en moeras. Beleefbaar maken door het watermolenlandschap zelf hier het verhaal te laten vertellen. Beetje mysterieus.
- Verstoringen in het landschap niet door 'inpakken' maar door herstel singels en houtwallen op oorspronkelijke plekken in het landschap; aan zijde Sonniuswijk vooral oost-west gericht. Verzachten bebouwing door tegenover Sonniuswijk / sportvelden onderbroken bosschages (coulissen) aan te brengen langs de provinciale weg waardoor doorzicht mogelijk blijft.
- Market Garden: voormalige begraafplaats WOII in beeld brengen als onderdeel van historie WOII in dit gebied. Verbinden met al gepland visualiseren 'parachutebaan' in Sonniuswijk.
- Verbinden gebied met Dommeldal ST. Oedenrode tot Eindhoven. Bredere visie opstellen naast gebiedsvisie voor dit gebied. Zandpad zoals bij wijk Son en Breugel doortrekken maar met aandacht voor kwetsbare gebieden: soms dichterbij beekdal, vaak op iets grotere afstand. In dit gebied: naast snelfietspad Nijnselseweg hier ook zandpad door en langs de coulissen. Waar wil je mensen hebben: aantrekkelijk landschap: routing.
- Meer samenwerking (grensontkennend werken) tussen de gemeenten Meierijstad en Son en Breugel op basis van een gedeelde visie op de grotere samenhang (ook naar de toekomst toe) is van belang om de kwaliteiten van dit 'bestuurlijk grensgebied' tot hun recht te laten komen.

Ontwerpschets stedelijke Dommel

Impressie landschappelijke structuur 1880 en 2020 relatie stad-land (© Marcel Musch)